

EL COMPROMÍS DE LES UNIVERSITATS CATALANES AMB L'AGENDA 2030: PROJECTES LOCALS I GLOBALS

Josep Maria Vilalta

Secretari executiu de l'Associació Catalana d'Universitats Públiques (ACUP) i director de la Global University Network for Innovation (GUNi)

1. Introducció. El rol de les universitats i la recerca científica en l'Agenda 2030

L'Agenda 2030, aprovada per l'Organització de les Nacions Unides el mes de setembre de l'any 2015, i els Objectius de Desenvolupament Sostenible (ODS) que s'hi contenen són una crida a l'acció conjunta per construir un món nou. Com s'ha dit repetidament, l'Agenda 2030 només es podrà executar mitjançant la participació activa de tots els països i agents: per descomptat, els governs dels estats i els organismes internacionals, però d'igual manera les empreses, les institucions públiques i privades de tot tipus, el tercer sector i les universitats i els centres de recerca.

En aquest context, les universitats d'arreu del món esdevenen institucions clau per poder desplegar els ODS. Podem descriure esquemàticament tres factors principals que posen de relleu la importància del rol de les universitats respecte a l'Agenda 2030.

En primer lloc, si hom analitza els 17 ODS i la bateria de les 169 fites específiques, s'observa com el coneixement, el talent i la innovació esdevenen aspectes crucials. Podem prendre com a exemple qualsevol dels ODS: des de la lluita contra el canvi climàtic fins el desplegament de les energies netes, passant per una educació inclusiva i de qualitat, la lluita contra les desigualtats o la aposta per ciutats integradores i resilient. Tots ells comporten la gestió del coneixement i la innovació com a factors clau per al seu assoliment. El coneixement, com tant s'ha dit en els darrers anys, esdevé cada cop més un factor clau de progrés per a les societats i les economies. Així mateix, els sistemes polítics i culturals s'hauran d'assenyar en el que s'anomena la democràcia del coneixement, on els reptes socials i econòmics requereixen de sistemes polítics i culturals basats en la gestió col·lectiva del coneixement mitjançant aliances amples entre els governs i la resta d'actors socials.

De fet, sabem que la ciència i la tecnologia, en el canvi d'època en el que vivim, esdevenen part de la solució als problemes que tenim com a societat, i que en moltes circumstàncies el factor crític és com, des de la política i el debat social,

sabem aplicar la ciència i la tecnologia per construir societats més justes, inclusives i pròsperes. D'aquesta manera, doncs, les universitats esdevenen institucions estratègiques per a la implementació de l'Agenda 2030, donada la seva component central de creació i transmissió de coneixement.

En segon lloc, sabem del cert que, com hem dit, vivim en un món interdependent, on una multiplicitat d'actors actua i influeix en l'escenari social i econòmic. De la mateixa manera ho fa a l'hora d'aplicar els ODS. Es reconeix que ni els governs ni cap institució són plenament responsables en l'assoliment d'objectius col·lectius. Hi influeixen molts altres organismes i institucions mitjançant responsabilitats creuades i externalitats. Per aquest motiu, en la societat actual calen aliances i col·laboracions estretes entre els distints actors en un territori per tal de poder assolir els reptes col·lectius. I el mateix ocorre pel que fa a l'assoliment dels ODS a escala local i global.

En aquest context, l'espai de certa neutralitat que ofereixen les institucions acadèmiques i científiques pot esdevenir un factor crític en la construcció d'aquestes aliances en un territori o país determinat. El que anomenem com a diplomàcia acadèmica pot constituir un espai fructífer on governs, empreses i societat civil organitzada travin solucions consensuades i d'impacte, amb acords transversals i de llarg abast. Un cop més, el rol de les universitats pren importància en aquesta societat interdependent i necessitada d'acords d'ample abast.

Finalment, en tercer lloc, l'Agenda 2030 reflecteix una tensió molt present al món actual: es tracta de l'equilibri complex entre allò local i allò global. Si resseguim el conjunt d'ODS veurem com tots ells combinen, no sense contradiccions, la tensió entre la realitat local d'un estat, país, ciutat o territori, i l'esdevenir del conjunt del planeta o de la humanitat. Històricament, han estat justament les universitats les institucions que més han hagut de treballar sota aquesta doble perspectiva local-global: d'una banda, l'avenç genèric de la ciència i els diversos sabers, la reflexió sobre l'esdevenidor humà; de l'altra, l'aplicació o concreció d'aquest saber científic, cultural o tecnològic en un territori específic. I la formació de ciuta-

dans i professionals per a una societat i economia concretes. Per aquest motiu, de nou, l'experiència acumulada i la realitat present de les institucions universitàries poden ser de gran ajut per al desplegament dels ODS i la seva concreció/tensió entre allò global i allò local.

2. Les universitats públiques catalanes i l'Agenda 2030: iniciatives i projectes per a la seva implementació

2.1 Introducció

Les universitats que conformen l'Associació Catalana d'Universitats Públiques (ACUP), és a dir, la Universitat de Barcelona (UB), Autònoma de Barcelona (UAB), Politècnica de Catalunya (UPC), Pompeu Fabra (UPF), Girona (UdG), Lleida (UdL), Rovira i Virgili (URV) i Oberta de Catalunya (UOC), estan progressivament assumint com a propis els Objectius de Desenvolupament Sostenible i l'Agenda 2030 de l'ONU. De fet (pot semblar anecdòtic però crec que no ho és gens) els ODS estan generant il·lusió i compromís ferm al si de l'acadèmia i entre els acadèmics i gestors universitaris que n'estan assabentats (malauradament encara són només una part de la comunitat). I ho fan en un context complex i en part farcit de dificultats com el que vivim en els darrers anys.

De tothom és coneguda una certa introspecció dels acadèmics i de les institucions universitàries. La universitat ha estat històricament titllada com a "torre d'ivori": una institució en bona mesura aïllada de la societat per tal de poder acomplir la seva missió principal: la creació i transmissió del coneixement. Aquest aïllament, però, l'ha situada sovint lluny dels problemes i contradiccions de la societat i la cultura més propera. Fins i tot els incentius i el reconeixement acadèmic s'han situat lluny dels problemes reals de la societat. És cert igualment, però, que en les darreres dècades aquesta introspecció s'està esquarterant, i les universitats es troben cada cop més estretament vinculades a la societat que les acull i les finança. Està sent així tant per pressions externes (els governs responsables en matèria universitària i científica reclamen a les universitats una major implicació en la formació de ciutadans i professionals, en els debats i reptes de la societat, en les polítiques públiques i en la transferència de coneixement i la innovació) com per dinàmiques internes del personal acadèmic i investigador i dels gestors/directius que es posicionen clarament per obrir les universitats a la societat i, per tant, esdevenir institucions compromeses amb la societat i l'economia local.

2.2 El rol institucional de les universitats públiques catalanes

Les universitats públiques catalanes, en aquest context de major obertura i dinamisme que acabem d'esmentar, assumeixen l'Agenda 2030 i els ODS com un marc estratègic de treball. Ho fan a ritmes diferents i sota fórmules organitzatives distintes, donada la seva autonomia institucional. En la pràctica totalitat de les universitats públiques catalanes, en aquesta línia, s'han creat comissions específiques, grups de treball i fins i tot vicerectorats específics per abordar la implementació dels ODS.

De fet, una tendència que s'observa a la pràctica totalitat d'universitats és la del procés d'anàlisi de tot allò que la pròpia institució ja duia a terme en l'àmbit de la sostenibilitat i el compromís social, que ara es pot englobar dins els ODS de l'ONU. En els darrers anys, per exemple, la pràctica totalitat d'universitats ja desplegaven el que comunament s'anomena la responsabilitat social universitària, concepte molt proper als ODS, amb comissions, grups de treball, projectes específics i memòries institucionals. Així, doncs, una tasca que a poc a poc i a ritmes diferents van duent a terme les universitats, és la de l'anàlisi de la coherència dels seus objectius i accions amb la bateria de les 169 fites específiques que estableix l'Agenda 2030.

Com acabo de dir, les universitats ja han desplegat en els darrers anys programes i projectes de certa envergadura en matèries com, entre d'altres, la cooperació per al desenvolupament, el compromís social, el treball amb els reptes socials més propers i la sostenibilitat. Ho han dut a terme en l'àmbit dels programes formatius, de la recerca científica i de la transferència de coneixements.

Cal dir que sovint el desplegament d'iniciatives i projectes a les universitats en la matèria que ens ocupa ha estat fruit de la iniciativa particular de determinades persones i grups. Persones i grups conscients i compromesos que, sovint sense gaire aixopluc institucional, han decidit posar en marxa una nova assignatura, promoure treballs de fi de grau i de màster, iniciar una nova línia de recerca o posar en marxa projectes de col·laboració amb la societat més propera, en matèries com la sostenibilitat, les noves energies, la pau i la justícia, les ciutats habitables i inclusives o l'educació per a tothom, per posar alguns exemples perfectament alineats amb l'Agenda 2030. El repte és ara, en bona part de les universitats catalanes, valorar tot aquest conjunt d'iniciatives i reforçar-les i esclarar-les a partir d'un compromís institucional fort i decidit.

Pot semblar una aproximació simplista, però penso que si les universitats públiques catalanes fossin capaces de formar i conscienciar el conjunt de prop de 240.000 estudiants que cada any omplen les aules en relació a l'Agenda 2030 i els ODS, la seva component de compromís social a escala local i global podria donar-se per assolida. Estic, òbviament, exagerant o simplificant en excés la realitat molt més complexa i rica, però crec fermament que en el canvi d'actituds i l'assumpció de nous valors per a un món nou radica la part més rellevant que poden aportar les universitats a l'Agenda de l'ONU.

2.3 El compromís conjunt del sistema universitari públic català mitjançant l'ACUP. Orientació i projectes específics

Igual que per totes i cadascuna de les universitats, l'Associació Catalana d'Universitats Públiques (ACUP) compta amb prop d'una dècada de treball compartit en l'àmbit del compromís social, amb la perspectiva de situar les universitats al servei de la societat que les promou i les finança. L'ACUP compta des de fa quatre anys amb una Comissió de Responsabilitat Social, que actualment abraça també els ODS i l'Agenda 2030. També ha desenvolupat una acció de suport a la cooperació universitària, mitjançant projectes amb universitats de països en vies de desenvolupament i l'aplicació d'un Pla de Cooperació Universitària per al Desenvolupament ambiciós. Així mateix, l'ACUP té una línia de treball prioritària en el retiment de comptes de l'activitat universitària a la societat: una obligació, com a agrupació d'institucions públiques, que es concreta amb l'edició d'informes anuals d'indicadors, la difusió als mitjans i la compareixença periòdica al Parlament de Catalunya.

L'any 2017, l'Associació fa pública una primera Declaració *"El compromís de les universitats catalanes amb els Objectius de Desenvolupament Sostenible: cap a una educació transformadora per a un món nou"* on estableix la voluntat d'avançar amb fermesa cap a la formació d'una ciutadania global i responsable i la construcció d'una nova aliança social per a l'Agenda 2030. Més recentment, l'any 2019, la Comissió General de Política Universitària del Consell Interuniversitari de Catalunya ha acordat la creació d'un grup de treball per a l'estudi i la proposta d'actuacions relacionades amb la contribució del sistema universitari català a l'Agenda 2030; a escala estatal, la Conferència de Rectores de las Universidades Españolas (CRUE) ha constituït també recentment una comissió intersectorial per treballar l'Agenda 2030. A escala internacional, la *International Association of Univer-*

sities (IAU) ha treballat sobretot en l'àmbit del desenvolupament sostenible (grups de treball, enquesta internacional, informes) i la xarxa *Sustainable Development Solutions Network (SDSN)*, per exemple, ha editat una guia interessant que duu per títol *"Getting Started with the SDGS in Universities. A Guide for Universities, Higher Education Institutions and the Academic Sector"*.

Pel que fa a les iniciatives i projectes específics que, des de l'ACUP, s'han posat en marxa en els darrers tres anys, podem esmentar, a tall d'exemple, els següents:

- Educació per al desenvolupament

En col·laboració amb diverses entitats externes, tals com l'Ajuntament de Barcelona i l'Agència Catalana de Cooperació al Desenvolupament, s'han celebrat diversos cursos i activitats per a la formació en matèria de desenvolupament i en l'assumpció dels objectius i principis de l'Agenda 2030.

- Web ods.cat

Des de fa dos anys, s'ha posat en marxa un portal web del conjunt d'universitats catalanes on es descriuen projectes i iniciatives vinculades als ODS: projectes de recerca, d'innovació i transferència, experiències docents, etc.

- Aprenentatge Servei (ApS)

Les universitats catalanes han promogut en els darrers anys la metodologia de l'Aprenentatge Servei (ApS) en diferents estudis de grau i de màster. L'objectiu és aconseguir una formació integral dels alumnes, tot combinant la formació acadèmica amb la pràctica reflexiva d'un servei social a la comunitat. Des de l'any 2018, l'ACUP acull i coordina la Xarxa d'Aprenentatge Servei de les universitats catalanes, que ha de permetre la seva extensió i el treball col·laboratiu entre les universitats i unitats especialitzades. Podem afirmar, en aquesta línia, que totes les experiències de formació/servei social vinculades a l'ApS estan vinculades a algun o alguns ODS.

- Cooperació universitària per al desenvolupament

El conjunt d'universitats públiques catalanes continuen actives en el seu mandat de cooperació per al desenvolupament, sobretot mitjançant el reforçament de les institucions acadèmiques en països tercers i amb la realització de projectes específics a molts països. Malauradament, aquesta línia de treball ha sofert la reducció d'activitats en els darrers anys

degut a les restriccions pressupostàries dels diferents governs en matèria de cooperació per al desenvolupament.

- Plataforma CTI: aliança conjunta Agenda 2030-Catalunya

Des de l'any 2013, l'ACUP i diverses organitzacions del país tals com PIMEC, Foment del Treball, la Generalitat de Catalunya, la Fundació La Caixa, entre d'altres, promouen l'anomenada Plataforma Coneixement, Territori i Innovació. Es tracta d'un espai únic i estable per al treball conjunt entre universitats, empreses i institucions públiques per al progrés social i econòmic de Catalunya. En l'àmbit dels ODS, i en la perspectiva d'un treball de col·laboració imprescindible entre agents, s'està fomentant una aliança conjunta Agenda 2030-Catalunya, que tindrà com a fita significativa les properes Jornades Catalunya Futura al Monestir de Poblet.

- Impuls de la Xarxa Global d'Universitats per a la Innovació (GUNi)

La Global University Network for Innovation (GUNi, en les seves sigles en anglès), promoguda per la UNESCO i l'ACUP, agrupa a dia d'avui més de 230 universitats i institucions acadèmiques de 80 països d'arreu del món. Promou l'educació superior internacionalment, sota els valors de servei públic, rellevància i responsabilitat social. En aquest sentit, des de l'any 2016 la GUNi ha establert com una àrea estratègica de treball els ODS i l'Agenda 2030 en l'àmbit de l'educació superior i la recerca científica arreu del món.

En aquest context, cal reconèixer que la cultura acadèmica i l'orientació de la política universitària en les darreres dècades dificulta la plena assumpció de l'Agenda 2030 i els ODS a les universitats catalanes. Per exemple, la divisió vertical pronunciada entre àrees de coneixement/departaments universitaris posa obstacles a la necessitat d'aproximacions multidisciplinàries a la realitat del món actual. Alhora, l'estructura dels incentius acadèmics en els darrers anys, molt centrats en la publicació d'articles científics en revistes internacionals d'impacte, també suposa un fre per al treball acadèmic entorn els ODS, mitjançant una simbiosi profunda entre universitats, institucions, societat civil i món empresarial. Finalment, com s'ha dit anteriorment, la fragmentació d'iniciatives i projectes al si de les universitats (que poden arribar a significar iniciatives personals) dificulta la seva institucionalització, el seu grau d'impacte i l'estabilitat en el temps.

2.4 L'Agenda 2030, prioritat estratègica de la Global University Network for Innovation (GUNi)

Com acabem de dir, la Xarxa Global d'Universitats per a la Innovació (GUNi) ha establert l'Agenda 2030 i els ODS com a una àrea de treball estratègica, ja des de l'any 2016.

GUNi promou la recerca, el debat rigorós i l'intercanvi d'idees i projectes entre institucions universitàries i científiques d'arreu del món a l'entorn dels Objectius de Desenvolupament Sostenible. Ho fa assumint el rol estratègic que juguen les universitats en les societats actuals, tal com s'ha descrit en l'apartat 1 de l'article. En aquesta línia, promou la col·laboració entre països i el treball de les universitats amb els agents dels territoris: institucions públiques, societat civil organitzada, empreses, etc.

En aquesta línia, cal esmentar breument les principals iniciatives i projectes que la GUNi està duent a terme en relació amb l'Agenda 2030 i els ODS. Són els següents:

- Congrés Internacional ODS i educació superior i recerca científica

GUNi celebra cada dos anys un Congrés Internacional sobre els ODS i el rol de les universitats i la recerca científica. El Congrés vol esdevenir el punt de referència mundial en aquest àmbit, on experts, *practitioners*, responsables de les polítiques universitàries i de ciència, directius d'universitats i xarxes acadèmiques, i directius i experts del món de l'empresa, de les institucions nacionals i internacionals treballin de forma conjunta i avaluïn l'estat de la qüestió. El 1r. Congrés Internacional es va celebrar a Barcelona l'any 2017, i a hores d'ara s'està organitzant el 2n. Congrés, que se celebrarà el mes de març de l'any 2020.

- Grup experts en ODS

S'ha constituït, des de l'any 2018, un grup d'experts d'arreu del món en matèria de desenvolupament sostenible i ODS. La finalitat del grup és triple: avaluar i proposar accions a la pròpia GUNi en matèria d'ODS a escala internacional; fomentar aliances i projectes entre les diferents xarxes internacionals d'universitats i de desenvolupament sostenible d'arreu del món, creant sinergies entre elles; promoure el debat i l'anàlisi rigorosa sobre el desplegament de l'Agenda 2030 en l'àmbit específic de l'educació superior, la recerca científica i la innovació arreu del món.

- Publicacions

Atenent a la seva missió de crear i difondre coneixement, la GUNi ha iniciat una línia editorial específica per anar publicant documents i monografies d'interès en l'àmbit propi dels ODS, l'educació superior i la recerca. A dia d'avui, s'han publicat dues monografies i s'està treballant en l'edició d'una tercera que es publicarà a l'estiu de l'any 2019. Cal dir que, per política de la pròpia xarxa GUNi, totes les publicacions i materials es troben en lliure accés per a tothom.

- Projectes de recerca i de transferència

Com s'ha dit, la xarxa GUNi també promou projectes de recerca i de transferència en les matèries pròpies. En l'àmbit dels ODS, ha treballat en projectes europeus en temàtiques com a la recerca i la innovació responsables, la implicació i compromís de les universitats amb la societat, i el canvi climàtic mitjançant el treball de cocreació dels diferents agents en els territoris: institucions, societat civil, empreses i universitats/centres de coneixement.

- Informes Mundials – *Higher Education in the World*

Una de les línies destacades de la GUNi és la publicació d'Informes Mundials de referència, on des d'una perspectiva internacional i propositiva, s'analitzen temàtiques i reptes de l'educació superior arreu del món. En aquesta línia, l'Informe *Higher Education in the World 6*, publicat l'any 2017, duu per títol "*Towards a Socially Responsible University: Balancing the Global with the Local*" i analitza en profunditat aquesta tensió entre les responsabilitats locals i les globals de les institucions d'educació superior que, com hem vist, també forma part definitiva de l'Agenda 2030. Actualment, s'està elaborant l'Informe *Higher Education in the World 7*, que es presentarà el mes de desembre de 2019 i que durà per títol "*Humanities and Higher Education: Synergies between Science, Technology and Humanities*" i on es tracta en profunditat d'una temàtica clau per a les societats i els sistemes educatius: el paper de les humanitats, i com aquestes creen sinergies amb la ciència i la tecnologia als inicis del segle XXI, atenent també als reptes que planteja l'Agenda 2030.